

Tactica apărării în sistemul criminalisticii

Defense tactics in the system of forensics

Tatiana Vizdoagă¹, Lucia Rusu²

Rezumat: Activitatea apărătorului în procesul penal este nemijlocit legată de principiul asigurării dreptului persoanei la apărare. Or, acest principiu permite combaterea învinuirilor înaintate neîntemeiat de organele de urmărire, prezentarea probelor în vederea demonstrării nevinovăției inculpatului, obținerea unei atenuări corespunzătoare a răspunderii pentru fapta comisă. Asigurarea dreptului învinuitului, inculpatului la apărare constă, în primul rând, în obținerea unei asistențe juridice oportune și calificate, care poate fi asigurată prin participarea apărării în cauzele penale. Inculpatul își poate realiza dreptul la apărare doar dacă cunoaște, în deplină măsură, conținutul și caracterul învinuirii ce i se aduce. Legea nu doar că proclamă dreptul persoanei la apărare, dar și obligă reprezentanții organelor de drept să asigure realizarea acestui drept. Dreptul inculpatului la apărare contribuie nu doar la protecția intereselor sale legitime, ci este direcționat și spre realizarea corespunzătoare a sarcinilor caracteristice justiției penale. Evoluția practicii și științei juridice convingător ne demonstrează că anume contradictorialitatea reprezintă unica cale corectă pe direcția stabilirii adevărului. Or, la momentul de față, principiul contradictorialității ocupă o poziție cheie în cadrul procesului penal, în virtutea cărui fapt se înregistrează a necesitate stringentă a cercetărilor în domeniul particularităților tactice ale activității părților apărării și acuzării. În conținutul acestui studiu a fost întreprinsă o modestă încercare de a expune și analiza activitatea avocatului-apărător în procesul penal de pe pozițiile realizărilor și performanțelor tacticii criminalistice.

Cuvinte-cheie: criminalistică, tactică, procedeu, apărare, acuzare, avocat-apărător, urmărire penală, drept la apărare, justiție, adevăr, contradictorialitate, bănuț, învinuit, inculpat, proces penal, drepturi și libertăți, nevinovăție, protecție, judecată, probe, probatoriu, cauză penală, funcții procesuale

Abstract: The activity of the defense lawyer in the criminal process is directly related to the principle of ensuring the person's right to defense. However, this principle makes it possible to combat unjustified allegations advanced by the investigating authorities, to present evidence in order to prove the innocence of the

¹ Conferențiar univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, e-mail: tatianavizdoaga@gmail.com

² Lector univ. dr., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Facultatea de Drept și Științe sociale, e-mail: lucia.rusu@usarb.md

defendant and to obtain a proper mitigation of liability for the deed committed. Ensuring the right of the accused or the defendant to the defense consists, first of all, in obtaining a timely and qualified legal assistance, which can be ensured by the participation of the defense in criminal cases. The defendant can exercise his right to defense if he knows, to a full extent, the content and character of the accusation brought against him. The law not only proclaims the person's right to defense, but also obliges the representatives of the law enforcement bodies to ensure the exercise of this right. The defendant's right to defense contributes not only to the protection of his legitimate interests, but is also directed towards the proper performance of the characteristic tasks of criminal justice. The evolution of legal practice and science convincingly demonstrates that the adversarial proceedings are the only correct way to establish the truth. However, at present, the adversarial principle occupies a key position in the criminal proceedings, by virtue of which there is an urgent need for research in the field of tactical features of the activity of the parties to the defense and prosecution. In the content of this study, a modest attempt was made to expose and analyze the activity of the defense lawyer in the criminal trial from the positions of achievements and performances of forensic tactics.

Keywords: forensics, tactics, procedure, defense, accusation, defense attorney, criminal prosecution, right to defense, justice, truth, adversarial principle, suspect, accused, defendant, criminal trial, rights and freedoms, innocence, protection, trial, evidentiary items, evidence, criminal case, procedural functions

1. Introducere

Evoluția statului de drept a generat stringenta necesitate a cetățenilor și organizațiilor la serviciile de asistență juridică calificată, ceea ce, la rândul său, în repetate rânduri, a maximalizat cererea de asistență juridică acordată de avocați, profesioniști pregătiți în acest sens, în vederea acordării ajutorului vizat, aceasta figurând ca un element de bază al sistemului de protecție juridică și respectare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice³. Dintre multitudinea drepturilor proclamate, de care trebuie să beneficieze omul, un loc important îl are dreptul la apărare și asistență juridică. O problemă distinctă, de importanță științifico-practică majoră, o constituie acordarea asistenței juridice de către avocat pe parcursul urmăririi penale. Acordarea asistenței juridice se înscrie printre garanțiile ce trebuie să însoțească persoana care participă la efectuarea actelor de urmărire penală, mai ales a celor care afectează viața privată a persoanei, precum și în caz de aplicare a măsurilor de constrângere procesuală⁴.

³ Gh. Amihalachioaie, V. Rusu, S. Gavajuc, *Legea Republicii Moldova „Cu privire la avocatură”*, nr. 1260-XV din 19.07.2002” (Comentariu), în *Avocatul Poporului*, nr. 10-12/2014, p. 21; A. Галоганов, *Вступительная статья. // Адвокатская практика*, №1/2003, p. 3. (A. Galoganov, *Vstupitelinaia statia. // Advocatscaia practica*, №1/2003, p. 3.).

⁴ I. Vesco, *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza urmăririi penale*, Autoreferatul tezei de doctor în drept, Chișinău, 2011, p. 3.

S-a spus – și nu de puține ori – că avocatura ar fi tot atât de veche ca și magistratura, tot atât de nobilă ca și virtutea și tot atât de necesară ca și justiția⁵. Prin menirea sa, apărarea este considerată o adevărată instituție de drept public, de o egală importanță cu acuzarea de stat. Societatea este cointereseată ca aceste două instituții să poată participa la realizarea justiției represive, asigurându-li-se drepturi și garanții egale, adică tot ce poate fi mai util pentru a face dreptate⁶. Apărarea există doar acolo și atunci când avem o învinuire reală sau potențială. Apărarea reprezintă reacția la învinuire, apariția ei fiind determinată de prezența acuzării⁷. Conflictul ireconciliabil cu învinuirea este unicul și principalul motiv care determină antrenarea apărătorului în procesul penal. Rezultatul obiectiv al aprecierii tezei și antitezei, al confirmării și negării trebuie să se materializeze în cadrul activității judiciare. Formarea antitezei în apărare reprezintă scopul și sarcinile de bază ale apărării, în special ale apărătorului - avocat profesionist.

2. Conceptul de apărare în procesul penal

Conceptul de „apărare” în procesul penal, în sens larg, reprezintă activitatea conștientă, bine determinată, atât a bănuțului, învinutului, cât și a apărătorului, reprezentantului legal, îndreptată spre descoperirea circumstanțelor care pot achita persoana, care exclud sau atenuează răspunderea, care asigură protecția drepturilor și libertăților persoanei”⁸.

Stabilirea circumstanțelor care vorbesc în favoarea învinutului reprezintă unul din scopurile procesului penal. Respectiv, activitatea apărătorului, axată pe stabilirea acestor circumstanțe, nu este contrară obiectivelor și scopurilor procesului penal, nu urmărește protejarea infractorului, (cum se susține fără just temei de frecvente ori), ci asigură realizarea unor obiective strict stabilite de lege. Această activitate reprezintă un element inalienabil, legal și necesar al probatoriului procesual-penal⁹.

Studiul cadrului juridico-procesual privind activitatea avocatului în procesul penal se impune și din motive pur practice, deoarece statul își

⁵ C. Carp, D. Panaite, *Ghidul avocatului de succes*, Editura ALL BECK, București, 2003, p. 5.

⁶ T. Vizdoagă, *Apărarea în cauze penale*, CEP USM, Chișinău, 2020, p. 5.

⁷ М. С. Строгович, *Право обвиненияго на защиту и презумпция невиновности*, Москва, 1984, p. 71. (М. S. Strogovici, *Pravo obvinenaeomogo na zašitu i prezumiția nevinovnosti*, Moscova, 1984, p. 71).

⁸ Ю. И. Стецовский, *Уголовно-процессуальная деятельность защитника*, Москва, 1980, p. 3. (Iu. I. Stețovschi, *Ugolovno-proțessualinaia deiatelinosti zașitnica*, Moscova, 1980, p. 3).

⁹ Ю. В. Кореневский, Г. П. Падва, *Участие защитника в доказывании*. Издательство ЮР ИСТЪ, Москва, 2004, p. 10. (Iu. V. Corenevschii, G. P. Padva, *Uciastie zașitnica v docazâvanii*. Izdatelisco IURIST, Moscova, 2004, p. 10.).

modifică în permanență legislația în domeniu, fiind în căutarea unor soluții optime și durabile¹⁰. În aceste condiții, apărarea poate fi eficientă doar atunci când persoana care o realizează nu este antrenată nemijlocit în conflictul de drept penal și procesual-penal, având posibilitatea să observe și să aprecieze cele ce se întâmplă de pe propria poziție. O asemenea persoană în condițiile procesului penal este avocatul profesionist. Din cercul de persoane nominalizate supra, doar una își materializează obligațiunile de apărare în virtutea datoriei sale profesionale și a funcției procesuale pe care o exercită. Această persoană este avocatul – apărător al bănuțului, învinutului, inculpatului, pentru care exercitarea apărării în cauzele penale reprezintă unicul scop și sens al participării în procesul penal¹¹. În aceste condiții, anume avocatul figurează în calitate de subiect al tacticii apărării profesionale în procesul penal.

Dreptul la apărare și asistență juridică, ca drept fundamental, este garantat, cel puțin formal, acesta reieșind din multitudinea de norme juridice de drept material sau procesual, care se referă la conținutul, exercitarea și garanțiile acestuia. Legislația Republicii Moldova privind asigurarea dreptului la apărare și asistență juridică, în cadrul cauzelor penale, se plasează la nivelul normelor juridice internaționale și ale Uniunii Europene, ceea ce reflectă structurile și principiile democratice ale statului de drept¹².

Prin recunoașterea și garantarea exercitării efective a dreptului la apărare al inculpatului, prin asistarea sa de către un avocat cu pregătirea adecvată ca cea a acuzatorului, se armonizează cele două interese publice – acuzarea și apărarea¹³.

3. Noțiunea de „tactică a apărării”

În ultimii ani, problemele referitoare la instituția apărării în procesul penal (inclusiv și cele cu aspect criminalistic) sunt supuse unor cercetări substanțiale în comparație cu perioada anterioară. Totodată, dacă ne vom referi la teoria și practica apărării profesionale în cauzele penale, vom constata că în marea majoritate a lucrărilor de specialitate unii autori folosesc noțiunea de „tactică a apărării” nu în calitate de categorie științifică, ci ca descriere a unei activități exercitate de avocați.

¹⁰ I. Vesco, *op. cit.*, p. 3.

¹¹ М. О. Баев, *Тактические основы деятельности адвоката-защитника в уголовном судопроизводстве России (теория и практика)*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Воронеж, 2005, p. 49. (М. О. Баев. *Tacticeschie osnovi deiatelinosti advocata-zașitnica v ugovnom sudoproizvodstve Rossii (teoria i practica)*. Dissertația na soiscanie ucionoi stepeni doctora iuridiceschih nauc, Boronej, 2005, p. 49).

¹² I. Vesco, *op. cit.*, p. 22.

¹³ T. Vizdoagă, *op. cit.*, p. 6.

Noțiunea de „tactică” a venit în jurisprudență din arta militară, unde este definită ca parte componentă a artei militare care se ocupă cu studiul, organizarea, pregătirea și ducerea luptei pentru a îndeplini cu maximum de eficacitate scopurile fixate. Tactica, în sens general, reprezintă un complex, un sistem de procedee, recomandări direcționate, de regulă, spre soluționarea scopurilor intermediare.

Oportunitatea utilizării acestui termen în criminalistică poate ridica semne de întrebare. Totuși, existența elementelor precum planificare, noțiuni generale cu privire la organizare, procedee de realizare efectivă a diferitor operațiuni caracteristice acțiunilor de urmărire penală, operațiunilor și combinațiilor tactice, elaborate în cadrul tacticii criminalistice, justifică utilizarea acestui termen¹⁴.

Inițial, vom atrage atenție asupra faptului că tactica criminalistică reprezintă un ansamblu de teze științifice destinate organizării și guvernării anchetei penale, pregătirii și desfășurării în condiții optime a activităților de urmărire penală, în vederea constatării la timp și cu certitudine a faptelor ce constituie infracțiuni, identificării făptuitorilor și determinării împrejurărilor în care s-a activat.

Din definiția enunțată rezultă două probleme ale tacticii criminalistice: cea a metodelor de organizare și conducere a activității de urmărire penală și cea a procedeele de pregătire și desfășurare a activităților procedurale de colectare și utilizare a probelor necesare dovedirii faptei penale și vinovăției celor care au comis-o.

Procedeele specifice destinate pregătirii și efectuării actelor de urmărire penală se numesc *procedee tactice*. Prevederile științifice privind alegerea și modul de aplicare a lor, în funcție de situațiile concrete avute în cercetare, de modul de comportare a persoanelor implicate în proces, au fost calificate drept *recomandări tactice*¹⁵.

În aspectul său actual, tactica criminalistică cuprinde două elemente: tezele generale ale tacticii criminalistice și tactica unor acțiuni de urmărire penală. Tezele generale au menirea de a contribui la eficacitatea cercetării faptei prejudiciabile în ansamblu, iar procedeele tactice de a spori tehnologia și rezultatele acțiunilor de urmărire penală aparte¹⁶.

Totalitatea metodelor și procedeele ce constituie tactica criminalistică se fundamentează pe dispozițiile legii procesual-penale cu privire la mijloacele de probă și la diferitele activități de cercetare penală¹⁷.

¹⁴ T. Osoianu, D. Ostavciuc, Iu. Odagiu, C. Rusnac, *Tactica acțiunilor de urmărire penală*, Editura Cartea Militară, Chișinău, 2020, p. 10.

¹⁵ S. Doraș, *Criminalistica*, Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2011, p. 266.

¹⁶ M. Gheorghită, *Tratat de criminalistică*, F.E.P. Tipografia centrală, Chișinău, 2017, p. 300.

¹⁷ C. Aionițoaie, T. Stănică, Gh. Vasile, *Tactica criminalistică*, Serviciul Editorial și Cinematografic, București, 1989, p. 10.

În continuare, vom trece în revistă câteva definiții ale conceptului de „*tactică a apărării*”. În opinia lui Gh. Șafir, „dacă metodica apărării reprezintă, în esență, un sistem de reguli și procedee obligatorii pentru avocat în activitatea sa de succes, apoi tactica acțiunilor apărătorului este ceva mai mult decât simpla aplicare a regulilor. Or, acestea reprezintă măiestria aplicării lor, o asemenea îmbinare și amplasare a metodelor legitime de apărare care permit apărătorului să-și îndeplinească obligațiunile sale profesionale în cele mai bune condiții”¹⁸.

Autorul V. Titarenco susține că „tactica apărării reprezintă corectitudinea, oportunitatea selectării și realizării calificate a procedeeleor și mijloacelor legale de apărare, care în anumite condiții de desfășurare a procesului penal contribuie la realizarea sarcinilor trasate de legea procesual-penală de către avocat”¹⁹.

Cercetătoarea T. Varfolomeeva ne pune la dispoziție următoarea definiție a tacticii apărării: „Ea reprezintă un set de recomandări referitoare la elaborarea unei variante optime a asistenței juridice și realizarea ei în anumite condiții, prin procedee cât se poate de eficiente de exercitare a acțiunilor privind apărarea drepturilor și intereselor persoanei, create, materializate în baza realizărilor științelor juridice și a experienței practice a avocatului-apărător”²⁰. Gh. Vorobiov exprimă părerea că „tactica apărării este constituită dintr-un sistem de prevederi și recomandări științifice, axate pe realizarea optimă a funcției apărării în procesul penal”²¹. Tactica, stilul apărării exercitate de avocat se referă, în genere, la particularitățile individuale ale personalității avocatului-apărător”²².

Fără a comenta aceste opinii, vom propune o definiție proprie a tacticii apărării: „*Tactica apărării profesionale în cauzele penale reprezintă un subsistem al tacticii criminalistice, constituită din procedee, combinații, operațiuni și*

¹⁸ Г. М. Шафир, *Вопросы защиты по уголовным делам*. Ленинград, 1967, pp. 71-72 (G. M. Șafir, *Voprosi zașiti po ugovnîm delam*, Leningrad, 1967, pp. 71-72).

¹⁹ В. В. Титаренко, *Вопросы тактики участия защитника в производстве следственных и судебных действий*. // Криминалистика и судебная экспертиза. Выпуск 19, Киев, 1979, p. 34. (V. V. Titarenco. *Voprosi taktici uciastia zașitnîca v proizvodstve sledstvennîh i sudebnîh deistvii*. // Criminalistica i sudebnaia expertiza, Vâpusc 19, Kiev, 1979, p. 34).

²⁰ Т. В. Варфоломеева, *Криминалистика и профессиональная деятельность защитника*, Киев, 1979, p. 75. (T. V. Varfolomeeva, *Criminalistica și profesionalinaia deiatelînosti zașitnîca*, Kiev, 1979, p. 75).

²¹ Г. А. Воробьев, *Тактика и психологические особенности судебных действий*, Краснодар, 1986, p. 11. (G. A. Vorobiov, *Tactica i psihologhiceschie osobennosti sudebnîh deiistvii*, Crasnodar, 1986, p. 11).

²² А. В. Воробьев, А. В. Поляков, Ю. В. Тихомиров, *Теория адвокатуры*, Москва, 2002, p. 80. (A. V. Vorobiov, A. V. Poleacov, Iu. V. Tihimirov, *Teoria advocaturî*, Moscova, 2002, p. 80.).

recomandări, elaborate în baza prevederilor științifice ale tacticii criminalistice, referitoare la colectarea, prezentarea, examinarea și folosirea admisibilă și rațională de către avocat a informațiilor probatorii care pot achita persoana sau îi atenuează răspunderea, care asigură drepturile și interesele clientului în condițiile unei împotriviri potențiale, reale, nemijlocite sau mijlocite din partea persoanelor care se opun apărării în condițiile exercitării funcțiilor sale procesual-penale”.

4. Conținutul tacticii apărării profesionale în cauzele penale

Trecând la examinarea conținutului tacticii apărării profesionale în cauzele penale (tactica apărării), vom atrage atenția la următoarele aspecte. În primul rând, asupra ei exercită o influență substanțială, formându-i conținutul, un șir de factori aflați în interconexiune, derivați din statutul juridic al avocatului în procesul penal și reglementarea juridică a activității lui. Acest fapt este unul absolut firesc, deoarece legea procesual-penală nu doar că materializează forma în care poate exista conținutul tactic, dar reprezintă și baza juridică a tacticii criminalistice, în general, și a tacticii apărării, în particular²³.

La acești factori putem atribui următoarele momente:

a) Funcția procesual-penală a apărării constă în clarificarea circumstanțelor care îl achită pe bănuیت, învinuit, inculpat, care atenuează răspunderea lor, precum și în acordarea asistenței juridice necesare;

b) Apărătorul nu doar că este în drept, dar este și obligat să folosească în procesul exercitării funcției sale procesuale toate mijloacele și metodele de apărare neinterzise și prevăzute de lege. Cu referire la acest aspect, considerăm că este necesar a completa prevederile alin. (1) din art. 67 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, expunând prima frază din acest alineat în următoarea redacție: „Apărătorul este persoana care, pe parcursul procesului penal, reprezintă interesele bănuیتului, învinuitului, inculpatului, îi acordă asistență juridică prin toate mijloacele și metodele neinterzise de lege, în vederea identificării circumstanțelor care pot achita persoana sau atenua răspunderea acesteia”;

c) În scopul administrării probelor, apărătorul admis în procesul penal este în drept:

1. să solicite și să prezinte obiecte, documente și informații necesare pentru acordarea asistenței juridice, inclusiv să poarte convorbiri cu persoanele fizice dacă acestea sunt de acord să fie audiate în modul stabilit de lege;

2. să solicite certificate, caracteristici și alte documente din diverse organe și instituții competente, în modul stabilit;

²³ M. O. Баев, *op. cit.*, p. 53.

3. în interesul asistenței juridice, să solicite, cu consimțământul persoanei pe care o apără, opinia specialistului pentru explicarea chestiunilor care necesită cunoștințe speciale;

d) Apărătorul nu acționează în calitate de subiect al aprecierii probelor conform propriei convingeri;

e) Apărătorul nu figurează în calitate de subiect obligatoriu al verificării probelor;

f) Drepturile și obligațiile apărătorului, la diferite faze și etape ale procesului penal, sunt reglementate, conturate, restrânse și fixate prin lege;

g) Avocatul nu poate renunța la apărarea bănuیتului, învinuitului, inculpatului pe care și-a asumat-o decât în condițiile stipulate în lege;

h) Apărătorul nu poate acorda asistență într-o cauză penală persoanelor ale căror interese sunt contradictorii.

Avocatul beneficiază de anumite drepturi, dar obligațiile pe care le are cântăresc mult mai greu în balanță și sunt considerabil mai multe decât cele impuse cetățeanului de rând²⁴.

Dacă, în temeiul acestor factori și a altor factori structurali vom încerca să trasăm conținutul tacticii apărării apoi, în primul rând, este necesar să vorbim despre necesitatea elaborării și studierii ei în raport cu elementele componente ale activității apărătorului în privința exercitării funcției sale în cadrul probatoriului procesual-penal – colectarea, examinarea, folosirea și prezentarea probelor.

În aceste condiții, putem identifica în calitate de elemente constitutive, de sine stătătoare, următoarele componente din activitatea avocatului: tactica examinării (cercetării); tactica folosirii; tactica colectării și tactica prezentării probelor de către avocat.

Primele două componente ale apărării sunt, în mare parte, analogice elementelor constitutive ale tacticii urmăririi penale, fapt ce ne oferă posibilitatea efectuării unor cercetări științifice și a unor interpretări corespunzătoare în acest domeniu.

Tactica colectării probelor este una specifică. De frecvente ori, apărătorul nu este un subiect valoros al probatoriului în cadrul procesului penal. După cum reiese din prevederile art. 100, alin. (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, apărătorul are dreptul la administrarea (strângerea) de sine stătătoare a probelor ceea ce, în mod evident, presupune o anumită dezvoltare a unei contradictorialități reale în materia asigurării reale a dreptului la apărare în procesul urmăririi penale. Totodată, suntem puși în fața unor întrebări pe care teoria și practica procesului penal încă nu le-a soluționat, și anume:

²⁴ C. I. Stoica, J. H. Webster, *Avocatul român în sistemul de drept european*, Editura All Educational S.A., București, 1997, p. 85.

a) care este forța probatorie a explicațiilor obținute în rezultatul convorbirii cu anumite persoane?

b) sunt obligate organele de urmărire penală să prezinte apărătorului corpurile delictelor și alte obiecte în vederea antrenării specialiștilor la examinarea acestora?

c) în absența unui mecanism corespunzător prevăzut de lege, care ar fi modalitățile de transformare a rezultatelor convorbirilor efectuate de apărător, conform prevederilor art. 100, alin. (2), pct. 3) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, în probe și care sunt căile de „legalizare” a acestora în cauza penală?

Prin intermediul convorbirilor, apărătorul identifică persoanele care posedă informații referitoare la circumstanțele ce urmează a fi dovedite în procesul penal, persoanele ale căror declarații pot contribui la exercitarea corespunzătoare a apărării. Cu acordul persoanei, apărătorul poate obține explicații în scris sau poate să perfecteze un proces-verbal de audiere. În același timp, este necesar să reținem că aceste convorbiri nu au statut de probă în cauză, deoarece informațiile strânse de apărător nu sunt reflectate, materializate în forma procesuală corespunzătoare. Pentru aceasta este necesară audierea persoanei de către reprezentantul organului de urmărire penală la cererea apărătorului. Să poarte convorbiri cu persoanele deja audiate în calitate de martori apărătorul nu este în drept. Ei sunt participanți la proces, avocatul urmând să obțină de la ei informațiile care îl interesează în procesul efectuării acțiunilor de urmărire penală²⁵.

De asemenea, reținem că în calitate de elemente de sine stătătoare ale conținutului tacticii apărării trebuie recunoscute chestiunile referitoare la interacțiunea și colaborarea apărătorului în durata exercitării activității sale profesionale. Diapazonul acestei colaborări este destul de larg: de la interacțiunea apărătorului cu persoana apărută și rudele ei, cu subiecții care efectuează urmărirea penală (ofițerul de urmărire penală, procurorul) și instanța de judecată, până la colaborarea cu avocații colegi ai altor învinuiți, inculpați din cadrul aceleiași cauze penale. Vorbind despre aceasta, este necesar să reținem că interacțiunea între reprezentanții apărării este, într-o anumită măsură, specifică, are, de frecvente ori, caracter de coliziune, din care considerent influențează substanțial asupra tacticii apărării²⁶.

Un element substanțial și evident al conținutului tacticii apărării se referă la chestiunile privind participarea apărătorului la acțiunile de urmărire penală, efectuate în privința persoanei apărute, la inițiativa organului de urmărire penală sau la cererea avocatului.

Participarea apărătorului în acțiunile de urmărire penală în cadrul fazelor prejudiciare intensifică elementul contradictorialității, creând condiții

²⁵ Ю. В. Кореневский, Г. П. Падва, *op. cit.*, p. 72-73.

²⁶ М. О. Баев, *op. cit.*, p. 57-58.

mai bune pentru efectuarea corespunzătoare a cercetării, excluzând ideile preconcepute și aplicarea metodelor de urmărire interzise de lege. Participarea la acțiunile de urmărire penală permite apărătorului să perceapă nemijlocit probele obținute în rezultatul acestor activități, să aprecieze relevanța, admisibilitatea și utilitatea lor sau, în cazul în care nu poate efectua imediat acest lucru, să identifice modalitățile de verificare a probelor în viitor. Și, în sfârșit, participând la efectuarea acțiunilor de urmărire penală, apărătorul obține informații suplimentare în privința probelor deținute de către organul de urmărire penală²⁷. Or, în aceste condiții, contradictorialitatea reprezintă o stare calitativă a însuși procesului penal, care este astfel organizat, încât să fie creată pentru părți posibilitatea de a-și manifesta toate calitățile, de a prezenta datele faptice de care dispun – pentru a convinge ulterior instanța în corectitudinea poziției lor. Sistemul intern al formei procesului penal îl constituie egalitatea statutelor procesuale ale părții acuzării și părții apărării atât în cadrul fazelor prejudiciare (pregătitoare), cât și în fazele judiciare ale procesului penal²⁸.

Este de reținut că o parte din procedeele probatorii care se desfășoară în cursul urmăririi penale au un caracter secret, confidențial, justificat de rațiunea operativității și eficienței strângerii probelor și luării unor măsuri necesare pentru identificarea făptuitorilor și tragerea la răspundere penală a acestora. Astfel, într-o etapă incipientă a urmăririi penale este necesară administrarea acelor probe cu privire la existența infracțiunii și încadrarea ei juridică corectă, respectiv audierea părții vătămate, audierea martorilor, prezentarea spre recunoaștere a persoanelor sau a obiectelor, efectuarea unor percheziții sau ridicări de obiecte și documente care pot conduce la descoperirea bunurilor ce provin din infracțiuni, cercetarea locului faptei și reconstituirea, examinarea corporală, constatarea tehnico-științifică sau medico-legală etc.

Toate aceste activități au ca scop final, de regulă, identificarea persoanelor implicate în comiterea infracțiunilor și reprezintă probe care dovedesc bănuiala rezonabilă pentru atribuirea statutului de bănuít sau sunt probe suficiente pentru formarea convingerii procurorului în vederea punerii persoanei sub învinuire²⁹.

Aici este necesar să atragem atenție la faptul că nu este vorba despre un element al tacticii de urmărire penală, ci despre tactica apărării, deoarece aceste întrebări sunt studiate și soluționate în raport cu activitatea apărătorului, și nu a organului de urmărire penală, ale cărui interese sunt, de obicei, contrare obiectivelor apărării. Or, acest lucru nu doar că nu exclude, ci

²⁷ Ю. В. Кореневский, Г. П. Падва, *op. cit.*, pp. 101-102.

²⁸ L. Rusu, *Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat*, Autoreferatul tezei de doctor în drept, Chișinău, 2016, pp. 20-21.

²⁹ T. Vizdoagă, *op. cit.*, pp. 81-82.

dimpotrivă, presupune necesitatea elaborării unor elemente de tactică criminalistică, căreia nu i-a fost acordată atenția cuvenită până la momentul de față – tactica efectuării acțiunilor de urmărire penală cu participarea apărătorului. Or, prezența apărătorului la efectuarea acțiunilor de urmărire penală efectuate de către organul de urmărire influențează în mod substanțial posibilitățile tactice ale ofiterului de urmărire penală în vederea atingerii obiectivelor pe care le urmărește³⁰.

Posedă conținut tactic și esența, și momentul adresării cererilor și demersurilor de către apărător, care au ca scop strângerea, examinarea și folosirea probelor. Dacă e să ne expunem cu părerea în această privință, apoi menționăm că dificultatea și pericolul cel mai mare țin, în particular, de faptul că, în condițiile unor informații incomplete aflate în posesia apărătorului la faza de urmărire penală sau de neîncredere în „siguranța și temeinicia sursei” informației probatorii, să nu fie înaintate cereri și demersuri care ar agrava situația învinutului, inculpatului.

În același context, susținem că este evident următorul fapt: conținutul tacticii apărării depinde, la direct, de faza procesului penal în care ea se realizează. Avocatul are anumite posibilități tactice la faza de urmărire penală, în condiții de fragmentare și incertitudine a informațiilor pe care le deține în privința probelor care demască învinutul, inculpatul. Altele își fac apariția din momentul punerii sub învinuire, iar cele din urmă – după prezentarea materialelor de urmărire penală (anume acestea din urmă determină tactica adresării cererilor și demersurilor și tactica apărării în instanța de judecată). Din acest considerent, există și sens și necesitate în ceea ce privește elaborarea și studierea tacticii apărării la faza de urmărire penală, în cadrul fazelor de judecată (în instanța de fond și în cadrul căilor de atac), precum și tactica apărării la etapa executării hotărârilor pronunțate de instanțele de judecată³¹.

Tactica apărării în cauzele penale nu se limitează doar la elementele specificate mai sus. Ea, prin esența sa, are un caracter deschis, care admite și presupune includerea unor noi aspecte ale activității apărătorului în procesul penal, care pot avea caracter tactic, având concomitent o anumită specificitate și deținând o independență relativă. De exemplu, considerăm destul de relevantă recunoașterea și aplicarea unui asemenea element independent al tacticii apărării cum este tactica utilizării cunoștințelor speciale de către avocatul-apărător.

Și în sfârșit, finalizând expunerea succintă a tacticii apărării în cauzele penale, este necesar să atragem atenție la următorul aspect. Ca și întreaga tactică criminalistică, tactica apărării are un caracter profund situațional. Selectarea liniei tactice a apărării, a procedeele tactice concrete este

³⁰ M. O. Баев, *op. cit.*, p. 57-58.

³¹ *Idem*, pp. 58-59.

determinată, în marea majoritate a cazurilor, de situația specifică care există în cauza penală. Actualmente, abordarea situațională își consolidează poziția în diverse domenii ale științei juridice și practicii judiciare, deoarece permite stabilirea unor corelații între diverse domenii și teorii științifice, pe de o parte, și recomandările științei și ale activității practice, pe de altă parte³².

5. Principiile tacticii apărării profesionale în cauzele penale.

Totodată, este necesar să ne conducem de următoarele prevederi, ce pot fi recunoscute ca principii ale tacticii apărării profesionale în cauzele penale: a) activitatea apărătorului nu trebuie să agraveze situația persoanei apărute în raport cu învinuirea adusă și temeinicia ei; cel puțin ea trebuie să fie neutră în raport cu acești parametri; b) apărătorul trebuie să susțină și să apere toate interesele clientului care nu contravin legii; c) activitatea avocatului trebuie să fie direcționată spre atingerea unei soluții privind cauza penală care este subiectiv favorabilă clientului și apărării drepturilor și intereselor acestuia; d) cea mai bună apărare este apărarea cu mijloace legale; e) activitatea avocatului trebuie să garanteze netragerea la răspundere penală a învinuitului, inculpatului, descoperirea tuturor circumstanțelor atenuante sau care exclud răspunderea penală și aplicarea unei pedepse echitabile în caz de constatare a vinovăției lui; e) minimizarea riscului tactic la adoptarea anumitor decizii și la realizarea acțiunilor corespunzătoare în vederea asigurării unui rezultat favorabil pentru client; g) probele contrare versiunii clientului trebuie analizate critic; h) avocatul este obligat, în procesul asistenței juridice, să folosească cunoștințele de specialitate; i) tactica apărării reprezintă o activitate situațională; j) mijloacele tactice ale apărării profesionale în cauzele penale trebuie să fie admisibile³³.

Avocatul a fost păstorul justiției și protectorul drepturilor omului, ca și campionul clienților individuali. Partea publică a îndatoririlor avocatului nu a putut fi trecută cu vederea. Avocatul trebuie să fie pregătit să-și apere clientul fără teamă, dar nu să continue un caz lipsit de speranță, fapt care ar pierde timpul instanței, ca și cel al participanților, și nici să ofere instanței informații primite de la client care sunt cunoscute a fi neadevărate. A fost considerat ca fiind imperativ pentru avocați să se supună unor reguli de practică care ar trebui să fie uniforme în întreaga lume³⁴.

De asemenea, la selectarea mijloacelor și procedeele de apărare, avocatul trebuie să se conducă de prevederile legii, de concepțiile științifice,

³² T. C. Волчецкая, *Криминалистическая ситуалогия*, Москва, 1997, p. 5. (T. S. Volcețcaia, *Criminalisticescaia situaloghia*, Moscova, 1997, p. 5)

³³ M. O. Баев, *op. cit.*, pp. 340-341.

³⁴ C. I. Stoica, J. H. Webster, *op. cit.*, p. 215.

de practica și conștiința proprie, fără a admite o careva influență, inclusiv din partea persoanei ale cărei interese le apără³⁵.

6. Concluzii și recomandări.

Teoria apărării profesionale în cauzele penale (*avocatologia criminalistică*) are propriul obiect de cercetare – studierea legităților activității avocatului-apărător în privința descoperirii circumstanțelor care pot achita persoana în a cărei privință este desfășurată urmărirea penală, sau a circumstanțelor atenuante, precum și elaborarea unui sistem rațional de mijloace de apărare profesională (procedee, combinații, operațiuni și recomandări) pentru anumite faze ale procesului penal în dependență de situațiile tipice ale apărării.

Actualmente, este binevenită studierea problemelor apărării profesionale în cauzele penale în cadrul criminalisticii, ceea ce nu exclude ci, dimpotrivă, presupune separarea avocatologiei criminalistice în calitate de disciplină separată de studiu.

Ne exprimăm deplina încredere că cercetările substanțiale de mai departe în materia conținutului tacticii apărării (în general și a fiecărui element în parte) vor contribui la materializarea bazelor științifico-aplicative ale teoriei apărării în cauzele penale (inclusiv sub aspect tactic) și la optimizarea activității avocatului apărător în procesul penal.

Este evident că tactica apărării profesionale și împotrivirea în raport cu urmărirea penală din partea avocatului-apărător trebuie să se realizeze prin mijloace și modalități care nu contravin legii și eticii profesionale.

Legea procesual-penală pune la dispoziția apărătorului un spectru larg de drepturi și împuterniciri în vederea exercitării activității sale în cadrul procesului penal. Totodată, urmează să reținem că legea nu poate stabili expres anumite modalități și procedee concrete de apărare în cadrul cauzelor penale.

De asemenea, exprimăm părerea că este stringentă și necesară, la nivel de lege, clarificarea chestiunii referitoare la importanța probatorie a convorbirilor purtate de către avocat conform art. 100, alin. (2), pct. 1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Or, problema legalizării probelor obținute de către avocat în baza art. 100, alin. (2), pct. 1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova poate fi soluționată prin completarea art. 147 „Documente” din Codul de procedură penală al Republicii Moldova cu alin. (1¹) cu următorul conținut: „La alte documente se atribuie rezultatele convorbirii avocatului cu persoanele fizice, care au fost de acord să fie audiate în modul stabilit de lege, desfășurate în ordinea prevăzută de art. 100, alin. (2), pct. 1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova”.

³⁵ А. Н. Марков, *Правила адвокатской профессии в России*. Москва, 2003, p. 9. (A. N. Marcov, *Pravila advocatscoi profesii v Rossii*, Moscova, 2003, p. 9.).

Referințe

- Aionîtoaie C., Stănică T., Vasile Gh., *Tactica criminalistică*, Serviciul Editorial și Cinematografic, București, 1989
- Amihalachioaie Gh., Rusu V., Gavajuc S., *Legea Republicii Moldova „Cu privire la avocatură”, nr. 1260-XV din 19.07.2002 (Comentariu)*, în *Avocatul Poporului*, nr. 10-12/2014, pp. 3-33.
- Carp C., Panaite D., *Ghidul avocatului de succes*, Editura ALL BECK, București, 2003
- Doraș S., *Criminalistica*, Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2011
- Gheorghită M., *Tratat de criminalistică*, F.E.P. Tipografia centrală, Chișinău, 2017
- Osoianu T., Ostavciuc D., Odagiu Iu., Rusnac C., *Tactica acțiunilor de urmărire penală*, Editura Cartea Militară, Chișinău, 2020
- Rusu L., *Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat*, Autoreferatul tezei de doctor în drept, Chișinău, 2016
- Stoica C. I., Webster J. H., *Avocatul român în sistemul de drept european*, Editura All Educational S.A., București, 1997
- Vesco I., *Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza urmăririi penale*, Autoreferatul tezei de doctor în drept, Chișinău, 2011
- Vizdoagă T., *Apărarea în cauze penale*, CEP USM, Chișinău, 2020
- Баев М. О., *Тактические основы деятельности адвоката-защитника в уголовном судопроизводстве России (теория и практика)*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Воронеж, 2005
- Варфоломеева Т. В., *Криминалистика и профессиональная деятельность защитника*, Киев, 1979
- Волчецкая Т. С., *Криминалистическая ситуалогия*, Москва, 1997
- Воробьев Г. А., *Тактика и психологические особенности судебных действий*, Краснодар, 1986
- Воробьев А. В., Поляков А. В., Тихомиров Ю. В., *Теория адвокатуры*, Москва, 2002
- Галоганов А., *Вступительная статья. // Адвокатская практика*, №1/2003
- Корневский Ю. В., Падва Г. П., *Участие защитника в доказывании*. Издательство ЮР ИСТЪ, Москва, 2004
- Марков А. Н., *Правила адвокатской профессии в России*, Москва, 2003
- Стецовский Ю. И., *Уголовно-процессуальная деятельность защитника*, Москва, 1980
- Строгович М. С., *Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности*, Москва, 1984
- Титаренко В. В., *Вопросы тактики участия защитника в производстве следственных и судебных действий. // Криминалистика и судебная экспертиза*. Выпуск 19, Киев, 1979
- Шафир Г. М., *Вопросы защиты по уголовным делам*, Ленинград, 1967